

A KORAI RENESZÁNSZ STUDIUM GENERALEJA

HORVÁTH PÁL
professor emeritus

Nem lebecsülhető veszélyt jelent az a tény, hogy a hazai humán tudományok körében csak sporadikus előzményei vannak a modern historiográfiának. Így az egyetemtörténet tárgykörében is csak néhány alapkutatásokon nyugvó szintézisre vagyunk utalva.¹ Ezek a művek a maguk korában (1835, 1880, 1936) jelentős előrelépések voltak és az általuk felszínre hozott tényanyag számbavételét számottevő mértékben máig sem kérdőjelezték meg a kapcsolódó hazai kutatások.² Ennek ellenére könnyen felismerhető, hogy a hiteles történelmi kútfők sajnálatos pusztulása következtében a jogi művelődés fejlődéstörténetének nem egy szakasza ma már az eredeti források nyomán nem revidálható. Az egyes tudományágazatok fejlődését vizsgálva helyenként áthidalhatatlan ez a probléma, pedig a felidézett úttörő munkálatok a tanszakok fejlődéstörténetének a kronologikus feltárására helyezték át a hangsúlyokat. Korszakonként a főbb jogtudományi ágazatok differenciálódásának, az önálló katedrával rendelkező diszciplínák születésének tisztázásában váltak tehát ezek az alkotások alapozó jellegű művekké. Az elért eredmények értékét nem deminuálva utalni kell azonban arra, hogy ez a ma már sok tekintetben hézagpótló könyvészeti érték, pl. az angol, a francia, ill. a német földön kifejtett egyetemtörténeti kutatások mértékével nem mérhető és általában nem nyújt számunkra alapot az egyetemi-jogi kultúrák általános összefüggéseinek a megértésére. Ábel Jenő (1881), Békefi Remig (1909) egyetemtörténeti munkái, ill. a Pécsi (1367) és az első Budai Egyetem történelmi szerepével foglalkozó újabb részletkutatások alapján érzékeltük pl. csak, hogy a hazai jogi művelődésünk ősforrásai jobbra ismeretlen-

¹ Így pl. a „Magyar Universitas” jogi fakultásait illetően FEJÉR GYÖRGY: *Historia Academiae Scientiarum Pazmaniae archiepiscopalis*. Budaë, 1835. PAULER TIVADAR: *Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez*. Budapest, 1878., Uő.: *Az egyetem nagy szabadságlevele*. In PAULER TIVADAR (szerk.): *A budapesti m.k. Tudományegyetem története*. Budapest, 1880., illetve ECKHART FERENC: *A Jog- és Államtudományi Kar története. 1667-1935*. Budapest, 1936.

² ECKHART i.m., Idevágó állásfoglalásainkat ld. HORVÁTH PÁL: *Meghatározó tudós elmék és eredmények a hazai jogi tudományosság fejlődésében. Századok* 2006/3.

nek.³ Szemléletes példája ennek, hogy a feltehetően meghatározó szerepű reneszánsz kultúra iránt támadt hazai és nemzetközi érdeklődés csak nagyon is bizonytalan kapaszkodókat nyújt számunkra. Korai egyetemalapítási kísérleteink hiányos történelmi kútforrásokból, de nem sokkal több reményt táplálhatunk a pozsonyi alapítású (Mátyás király 1467) Academia Istropolitana létét tanúsító ismereteink iránt sem. Tudjuk, hogy ez utóbbit a szentszék (II. Pál pápa) meghagyásától eltérően az ún. párizsi minta szerint szervezték⁴ és ez egyben megbízhatóan kizárni is látszik azt a véleményt, hogy az Academia Istropolitana születésével az ősforrások egyikének a nyomában vagyunk.

A középkori jogtudó értelmiségünk, ill. az Árpád- és az Anjou-kori királyi kancelláriák szerepének munkaigényes újabb kutatásai nyújtanak némi közvetlen támpontokat az évszázadokat átívelő fehér foltok szemrevételezéséhez.⁵ Nagyon valószínű ugyanakkor, hogy az Universitas befogadására alkalmas városi kultúra hiánya (ill. gyengesége) következtében életképes egyetemi-jogi művelődés megalapozására sem kerülhetett sor hazánkban még századokon át.⁶ A kínáló komplex feladatok kapcsán nyilván tisztázandó volna mégis, hogy az érintett évszázadok túlnyomóan nemesi (rendi) államelméleti jogi gondolkodása (tudományossága) valójában milyen áttekellekkel jutott az észak-itáliai (Padua, Bologna), a német birodalmi, vagy éppen a prágai és a krakkói egyetemeken virágzó jogi ismeretekhez.

A három és félszázados Nagyszombati „Magyar Egyetem” történelmi szerepének feltárása érdekében persze nem feltétlenül kellett az előképek kialakulásának a középkor homályába vesző elemzésénél megrekednünk. Utalni kell mégis arra, hogy a 16–17. századi protestáns (nemesi) államelméleti tudományosság jelenléte nyilván közvetlenül hatott abban az irányban, hogy az eredetileg jogi kar nélkül szervezett Nagyszombati Egyetemet néhány évtized múltán (1667) Jogi Fakultással (Facultas Juridicae) is kiegészítették. Ennek a még mindig rendi jellegű (nemesi) államelméleti-jogi tudományosságnak az ősforrásait ugyanis jobbára a kor protestáns német (fejedelmi) egyetemek (Heidelberg, Wittenberg stb.) képezték, és ezekkel az ősforrásokkal szemben az ellen-

³ Ld. CSIZMADIA ANDOR: *A pécsi egyetem a középkorban*. (Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 40.) Budapest, 1965., ÁBEL JENŐ: *Egyetemeink a középkorban*. Budapest, 1881., BÉKEFI REMIG: *A pécsi egyetem*. Budapest, 1909., Vö.: HEINDRICH DENIFLE: *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*. Berlin 1885. 415., KIRÁLY JÁNOS: Adalékok a magyar és az európai tudományos élet kölcsönhatásaihoz. Jogtörténeti részletek. (Klny.) *Jogtudományi Közöny* 1905. 8–9.

⁴ A II. Pál pápától kieszközölt hozzájárulás a bolognai mintát írta elő, két évvel később Mátyás király a lényegesen kedvezőbb párizsi minta szerint szervezte meg a pozsonyi „Academia Istropolitana”-t. Vö.: RAVASZ J. – FELKAI L. – BELLÉI B. – SIMON GY.: *A magyar nevelés története a feudalizmus és a kapitalizmus korában*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1961. 17–18.

⁵ Források hiányában tisztázatlan ugyan, hogy a jogi művelődés terén milyen tényezőnek tekinthető a Zsigmond halála körüli években megszűnt obudai egyetem. Vö. CSIZMADIA i. m. 19. Ld. tovább uo. (87) ÁBEL JENŐ, Heinrich Finke, Ulrich Richenthal adatait. Az újabb kutatások az alapítás idejét 1395-re teszik: Ld. HEINRICH DIENER: Zur Geschichte der Universitätsgründungen in Alt-Ofen (1395) und Nantes (1423). *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*. Bd. 42/43 (1963) 265–284.

⁶ E sajátos történelmi feltételek elemzését ld. KARDOS TIBOR: *A magyarországi humanizmus kora*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1955. c. művében. Ide utal a pécsi egyetem alapításának 600. évfordulóját méltató CSIZMADIA i. m. 5–6.

reformáció szellemi központjának mondható Nagyszombati Universitas még hosszú ideig nem adott a kor jogi közgondolkodását meghatározó alternatívát. Ellenkezőleg azt viszont hitelt érdemlően feltárták, hogy a korai jogi oktatásunk székhelyei a kancelláriák, a hiteles helyek, ill. az ún. patvariák és az egyháziak által szervezett káptalani studiumok voltak. Megnyugtatóan nem tisztázott mégsem, hogy a nagyszombati Jogi Fakultás milyen ősforrásokban fogant, és hogy ez az önmagában le nem becslhető előrelépés (a császári római jog, a kánonjog, ill. a még mindent magába foglaló *ius patrium*) valójában milyen konkrét társadalmi igény kielégítésére szolgált.

Megragadja viszont figyelmünket az a történelmi tény, hogy már a 14. század végén, az ország központi fekvésű városa, Buda került előtérbe a magyar jogi művelődés fellelővárának kialakítása szempontjából. 1389-ből kelt IX. Bonifác pápa kiváltáslevele, amelyben az óbudai egyetem alapítását tette lehetővé. A töredékes történeti forrásanyag jelzi azt is, hogy a kar otthonát képező város (Buda) Mátyás király idejében, a 15. század második felében is egyetemi város volt. A lehetőségek tehát – századokkal a nagyszombati egyetem alapítása előtt – érlelődtek arra, hogy a magyar jogi művelődés központja Budán, ill. Pesten kialakuljon. E lehetőségek – sajnálatos módon – a másfél évszázados török uralom idején persze elsorvadtak.

Valójában a magyar jogi művelődés központjainak létrehozására irányuló első kísérletek az európai humanista eszmék közvetlen vagy közvetett hatása alatt jelentkeztek. A reneszánsz korának haladó eszmeáramlatai ugyanis komoly lehetőséget rejtettek magukban az önálló hazai államelméleti-jogi tudományosság kifejlődéséhez és általában a jogi művelődés megalapozásához. Az erre alkalmas intézmények, egyetemek tartós fennmaradását azonban nemcsak a századokig tartó háborúk és az állami függetlenség tragikus sorsfordulatai tették lehetetlenné.

A humanizmus és általában a reneszánsz korabeli kultúra térhódítására a hazai kedvezőtlen társadalmi feltételek bénítóan hatottak és ezen negatív tényezők a magyar jogi művelődés központjainak fejlődésében is érezhetők. Hazánkban a humanista eszmék, a helyi, társadalmi feltételek által korlátozott módon hódítottak teret és a kétségtelenül kimutatható szellemi előrehaladást nem követte a polgárság nagy reneszánsz-kori előretörése. Így a városi polgárság és a központi hatalom gyengesége következtében Magyarországon a reneszánsz nem a polgárság, hanem a nemesség kultúrája lett.⁷ Ez a társadalmi elem és főként a 16. század második felében kifejlődő új arisztokrácia pedig egyre jobban elvesztette érdeklődését – az egyébként is polgári tartalommal telített – humanista eszmék iránt. A 16. század végén és a 17. században felbukkanó erőteljesebb hazai államelméleti-jogi tudományosság⁸ inkább csak a nyu-

⁷ Bónis György, Klaniczai Tibor, Kardos Tibor vizsgálódásai nyomán, ld. a: *Magyarország története. II. 1526–1790.* Budapest: Tankönyvkiadó, 1962. 378.

⁸ Ilyenként utalhatnánk a hányatott életű OTROKOSCI FERENC életművére (Breve specimen introductionis in iurisprudentiam etc. Nagyszombat, 1699, illetve a pozsonyi humanista SCHÖDEL MÁRTON: *Disquisitio historico-politica de regno Hungariae.* c. művére (1629), valamint BARANYAI DECSI (CSIMOR) JÁNOSNAK már 1693-ban Kolozsvárott megjelent *Syntagma institutionum iuris imperialis ac Hungarici* c. művére, amely a magyar nemesi magánjognak (ill. perjognak) az institutiók rendszerében való feldolgozását, illetve a hézagoknak a római jog szabályaival történő kiegészítését képviselte. Vö. KULCSÁR PÉTER: Bevezető. Baranyai Decsi János magyar históriája (1592–1598). Budapest, 1982. 20.

gati humanista frazeológiával vonta magára a figyelmet. E korban az államelméleti-jogi tudományosság alapkérdései a „monarchia Hungarica” egységének helyreállítására és a rendi, nemesi szabadság elméleti megfogalmazására szorítottak. Ilyen módon a humanista eszmék hatását megőrző tudományosság – mondják az idézett kultúrhistoriai állásfoglalások – a nemesi vezetés elismerésére kényszerült. A Habsburg dinasztia iránti hűség, vagy a magyar függetlenséget jelképező erdélyi fejedelmek iránt tanúsított odaadás osztotta tehát két táborra e kor államelméleti-jogi tudományosságát hazánkban. Mindkét irány megmaradt a vallásos eszmék által átszőtt tanítások keretében és a polgári tartalommal telített humanista eszmék továbbfejlesztése helyett a központosított állam megszilárdítása irányában hatottak. A hazai államelméleti tudományosság fejlődése és a magyar jogi művelődés központjának kialakulása szempontjából mégis döntő tényezővé lehetett az erdélyi fejedelmek hatalmát támogató kálvinista prédikátorok és az ellenreformáció képviselőinek harca.

A hazai barokk kultúra alapjait lerakó ellenreformációs irányzat a 17. század első felében fokozatosan növelte pozícióit. Így a nyomdával rendelkező Nagyszombat városa az újjáéledő katolicizmus központjává lett és ennek természetes folyományaként lehetőség nyílt a hazai művelődés új központjának kifejlesztésére. Ezt a szerepet töltötte be az 1635-ben Pázmány Péter által életre hívott nagyszombati egyetem, amely csak évtizedek múltán lehetett alkalmas a reneszánsz vívmányainak továbbfejlesztésére.

Elteltek tehát az Árpád-házi, illetve a vegyes királyi házakból származó uralkodók évszázadai, miközben a magyar jogi kultúra ősforrásai szinte a feledés homályába merültek. A romantikusok hangja lassan elcsitult, a nemzet küldetésstudatát devalváló politikai radikalizmus pedig a megszentelt történelmi (közjogi) hagyományokat is anatómia alá helyezte. Innen is eredeztethető az az inerciát árasztó szemlélet, hogy a *ius patrium* intézményszerű alkotóelemei ‘en bloc’ talajukat veszítették. A tudós Frank Ignác tragikus elmúlásával a hazai történeti-jogi iskola második hulláma a szép álmokat őrző Toldy-Wenzel-féle tanítasoknál megrekedt és még azok a tekintélynek örvendő auktorok is feladták a harcot, akik pedig a hazai reneszánsz kultúra avatott képviselőiként elhíresültek. Ilyen előzmények után ünnepelhettük önfeledten (és persze méltán) a pécsi egyetemalapítás 600 éves évfordulóját, ill. az ugyancsak rövidéletű óbudai universitas töredékes emlékeit.⁹ Joggal mondjuk az ezúttal feltárt ismereteink alapján, hogy „a párizsi, ill. a bolognai egyetemek és az ott élvezett magiszteri és hallgatói jogok, mint követendő példák szerepeltek a XIV-XV. század egyetemalapítási hullámaiban, pl. a prágai, a krakkói, pécsi alapítás, ill. az óbudai újraalapítás esetében.”¹⁰ Idáig persze a mértéktartó kultúrhistoria már jó ideje eljutott, amit a kútforók feltárására, a még latin nyelvű exegetikusaink eredményeire is utalva Barankay Lajos jó fél évszázada összegzett „A magyar reneszánsz-kor felsőoktatása” c. közleményében.¹¹

⁹ Ld. SZÉKELY GYÖRGY: A pécsi és óbudai egyetem alapítása a közép-európai egyetemlétesítések összefüggéseiben. In *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 1967. 155–157. A szinte teljes hazai és nemzetközi szakirodalmát számba véve vö. VETULANI ADAM: A pécsi egyetem, valamint a krakkói és a bécsi testvéregyetemek alapításának körülményei. In: *Jubileumi Tanulmányok I. A pécsi egyetem történetéből*. Pécs, 1967. 21–23. stb.

¹⁰ Ld. KARDOS TIBOR: *A magyarországi humanizmus kora*. Budapest, 1955. 57–59. Vö. SZÉKELY i. m. 155.

¹¹ Ld. BARANKAY LAJOS: *A magyar reneszánsz-kor felsőoktatása*. (Pannon Könyvtár. Szerk. Csonka J.) Pécs, 1943. 3–5., Vö. FEJÉR GYÖRGY: *Historia Academiae Scientiarum Pazmaniae archiepiscopalis*. Buda, 1835. 8–9.

A hazai kultúrhistoria történelmileg megszentelt értékeit, az ősforrásokat keresni már szinte nem maradt erónk (és bátorságunk), miután az a nemzeti önhittségünk vádját ébreszthette volna. Az avatottabb elmék persze tudták, hogy a 14 Árpád-kori egyházmegye archivált anyagát az idők vasfoga sem emésztette fel maradéktalanul. A győri és a nyitrai egyházmegyék (káptalani) levéltárának a töredékes anyagán túl Esztergom, Veszprém és Zágráb archívumai mentettek át az utókornak számottevő művelődéstörténeti fondokat. *Tárgyunkat tekintve* is tudjuk, hogy jelesül a *veszprémi káptalani levéltár anyagában a hazai jogi kultúra ősforrásaira utaló kútfők* (oklevelek) *nyugozanak* és ezt a körülményt az a Békefi Remig is ismerte,¹² aki tagadta a veszprémi egyházi alapítású „stúdium” egyetemi jellegét és benne a hazai jogtanítás ősforrását. Békefi és a püspökség oklevéltárát közreadó Fraknói Vilmos is¹³ figyelmen kívül hagyta ezt a körülményt, de nem hallgatta el. A hálátlan utókor persze Békefi e tárgyban elhíresült vizsgálódásait refrénként idézi, pedig őt az iménti vád alól felmenti, hogy az adott okmányok a veszprémi (káptalani) tanodát még egy ideig valóban nem titulálták studium generale-nak,¹⁴ pedig maga is konstatálni kényszerült ez utóbbi írásában, hogy a XIII. század első felében viszont már megjelent a titulus a káptalani oklevelekben.¹⁵

Szerencsés körülményként idézhetjük tehát, hogy a veszprémi káptalani levéltár közel két ezer Mohács előtti (középkori) írott jogemléke (oklevele) nagy számban szolgál eszközül a magyar jogi kultúra ősforrásainak feltárásában. Ez a körülmény abból is fakad, hogy ez a város vélhetően az államalapító István király által szervezett püspökségek közt elsőként tűnik elénk, ill. a Gizella királynéval érkező bencés papok közreműködésével válhatott koronázó (közjogi jelentőségű) oppidummá, miután itt őrizték a királyné koronáját, sigillumát (pecsétjét) és vélhetően itt zajlottak királyaink hitveseinek a koronázási szertartásai is. *A királynék városa a jogi-hivatali élet egyik jelentős központja lévén oklevelek (kiváltságoklevelek) kibocsátásának színtere volt*, mint ilyen a királynék kancelláriájának, kápolnájának, ill. trónszékének (sedes reginalis) biztonságot nyújtó helye, „amelyben Magyarország királynőit szokták közjogi értelemben is felékesíteni”.¹⁶ Róma ilyen minőségben tartotta nyilván a veszprémi székesegyházat és ezt több egykori okleveles bizonyíték is megerősítette. Az egyháziak közismerten a királyné kápolnáját (capella specialis) a koronázások színhelyeként tartották számon. Érthető tehát, hogy *Veszprém a királyaink székvárosával (Székesfehérvárral) együtt az állami tevékenység és a jogélet kiemelten fontos színterei lehettek*. „Ez az a város, ahol hajdan a nemzeti kultúra legdúsabb forrásai fakadtak”¹⁷ – miként olvashatjuk a várkút peremére vésett epigráf (felirat) nyomán. Az Árpád-házi szentek sorában Szent Katalin és Margit, a hajdan volt görög monostor és a zárda, valamint a bazilika és a IV. László korában (XIII. sz.) még teljes fényében

¹² Ld. BÉKEFI REMIG: *A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban*. 1907. 19–20.

¹³ Ld. un. FRAKNÓI – LUKSICS: *Bevezetés a veszprémi püspökség oklevéltára I-IV. kötetéhez*. Budapest, 1896–1907.

¹⁴ Ld. BÉKEFI REMIG: Árpád-kori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése. *Századok* 1896. 321–325.

¹⁵ Uo. 227.

¹⁶ „in qua consueverunt regine regni Hungariae coronari” ld. A veszprémi káptalani levéltár 1283–1341.

¹⁷ Civitas, ubi olim uberrimi fontes culturae gentis Hungarorum eruperant.”

tündöklő, immár studium generale voltak a város nevezetességei a középkorban. A *papnevelő* (a szeminárium) *helyén állhatott a studium generale*, ahol eredetileg az ősi monostor alapkövei nyugszanak.

Vélhetően ebben a történelmi miliőben születtek a hazai egyetemi jogi kultúránk ősforrásai, az egyházi alapítású veszprémi káptalani studium, amely persze nem egyedülálló kísérlete az Árpád-kori 14 püspökség kiépültének. *Veszprém* azáltal tűnt ki ezek sorából, hogy a *klerikusok utánpótlásának ügyét eredményesen összekapcsolta a jogi alapismeretek terjesztésével*.¹⁸ Az egyháziak a püspökségeken képezték az új klerikus nemzedékeket, miként azt a Szent László korabeli (esztergomi) zsinat előírásai nyomán ismerjük. A püspöki helyeken a székesegyházi studiumok, másutt a káptalani iskolák adtak erre lehetőséget, mert enélkül akár a már felszenteltek is el kellett bocsátani a szolgálatból. Kolostori, székesegyházi, káptalani iskolák sorából emelkedtek ki idővel az egyházi alapítású közép- és főtanodák, ahol már a „hét szabad művészet” (septem artes liberales) ismeretanyaga is megjelenhetett. Ilyen hírben volt a veszprémi studium már a XII–XIII. század fordulóján. Széchy Pál prépost korabeli feljegyzése nyomán ismert, hogy az akkor már studium generale-ként működő, tehát *főtanodának mondható intézményben 15 ‘utriusque iuris’ doktor működött, akik a doktori tudományos fokozatukat Bologna, Párizs, Pádua és Vicenza egyetemén szereztek*. A főtanoda pusztulásáról szóló oklevelek egyike szól az egyház prépostjának, Pál mesternek az 1000 márkát érő római jogi, ill. kánonjogi tanító könyveiről, ill. az összes tudományszakokba vágó művekről.¹⁹ Fraknoi Vilmos találó megállapításait idézik, miszerint a veszprémi studium generale falai közt honoló tudományos szellemmel, Veszprém túlszárnyalta az ország minden más városát.²⁰

Az imígyen (hitelt érdemlően) a felidézett könyvészeti értékek jelenlétéből is méltán következik, hogy a *veszprémi főtanoda Pécszet és Óbudát jóval megelőzve a sikeres jogi oktatás hírnevével is öregbítette reputációját*. Ebből a forrásból táplálkozóak közt említi az idézett Gutheil-féle tanulmány a Felsődörögdről származó Dörögdi Miklós kanonokot, aki Bologna jogi fakultásán tanulmányokat folytatott és az 1300-as évek elején az egyetem rektori székét is elnyerte. Feltehetően a Bolognából, Páduából érkező ‘utriusque iuris’ doktorok is hasonló életutak birtokosai lehettek.

„Az Árpád-kori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése” c.²¹ felidézett állásfoglalások a XX. század második felében zajló jubileumi aktualitásokba is beszűrődve már-már communis opinio-ként hirdették, hogy a veszprémi székesegyház studiuma pedig nem volt egyetem. Ismert volt pedig, hogy a Bizáncban nevelkedt III. Béla az itthon majdan Antiochiai Anna néven ismert francia hercegnőt vette feleségül, aki csakúgy, mint a második feleség, Capet Margit²² franciás műveltség

¹⁸ Ld. KERÉKGYÁRTÓ ÁRPÁD: *A műveltség fejlődése Magyarországon I. 889-1301*. Budapest, 1880., ÁBEL JENŐ: *Egyetemeink a középkorban*. Budapest, 1881., LÁNYI – KNAUZ: *Magyar egyháztörténelem*. 1896., VÖ. GUTHEIL JENŐ: *Veszprém Árpád-kori főiskolája. Az első magyar egyetem*. *Vigilia* 1961/8. 463.

¹⁹ Ld. A Veszprémi káptalani levéltár 1276.

²⁰ FRAKNOI – LUKCSICS: *Bevezetés a veszprémi püspökség oklevéltára I-IV. kötetéhez*. Budapest, 1896–1907. 29.

²¹ *Századok*, 1896.

²² VII. Lajos francia király lánya.

igényét hozta Magyarországra. Ezekben az évtizedekben zajlott le a veszprémi studium párizsi minták szerinti átszervezése és ezt a változást nem csak a főiskolai titulus megjelenése, hanem a veszprémi káptalani oklevél-kibocsátó gyakorlat gyarapodása is bizonyítja.²³ Az ambiciózus *uralkodó tehát elérte az okleveles gyakorlat kiszélesedését*, amit egy IV. Ince pápától származó levél (epistola) is megerősít. Ábel Jenő és több jeles kutató e körülmények feltárulta nyomán sorakozott fel az első magyar egyetem, ill. a Veszprémi jogi studium történelmi realitása mellett. Ha pedig ehhez hozzávesszük, hogy a Csák Péter hadai által előidézett *1276. évi tragikus pusztítást nemcsak túlélte az első hazai studium generale, de a XIV. század első felében datált oklevelek nyomán az újjászervezett veszprémi főtanoda továbbélésének a bizonyítékai is feltárultak.*²⁴ A külhoni egyetemeken tanult klerikusok mellett ebben a korban jelentek meg azok a jogban jártas nemzedékek, amelyek a bírói gyakorlatban, az államügyek írásbeliségének megeremtésében, a jogbiztonság szolgálatában²⁵ és az uralkodói kancelláriákban meghatározó tényezővé válhattak. Jogtudó klerikusaink kettős penzuma (papi és jogi) és történelmi helytállása nélkül aligha jöhetett volna el a jól ismert közép-európai humanista egyetemi-jogi kultúra (Pécs, Óbuda és Mátyás király korabeli ún. Academia Istropolitana) korszaka. Ezt a nyilvánvaló tudományos igazságot szolgálva állítsuk ismételten egy új nemzedék figyelmébe a történelmileg megszentelt jogi kultúránk értékeinek, európaiságának bizonyítékaként azt az 1276. évi november 18-án IV. László királyi kancelláriájában kelt oklevelet, amely elvitathatatlanul a hazai jogi tudományosság ősforrásainak egyike.

„Mi, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodóméria, Kunország és Bulgária királya, jelen levelünket olvasó minden élő és eljövendő keresztény hívőnek üdvözlét az üdvösség adójában. Miként az egyház javait azért bízta Isten a fejedelmekre, hogy azokat oltalmazzák, azonképpen elsőrangú feladata a fejedelmeknek azoknak a javaknak helyreállítása, ha gonosz pártoskodás azokat jogtalanul megcsorbította.

*Tudja meg tehát mindenki, hogy Veszprém városában attól az időtől fogva, hogy Magyarországon a keresztény hit meggyökerezett, Isten kegyelméből a szabad művészetek, melyek kiváltképpen az isteni parancsokat világosabban megmagyarázzák, miként Párizsban, Franciaországban, a tanítók tudományának kiválósága és a tanulók tömeges látogatása folytán egész Magyarország egyházai fölött egyre növekvő hírnévvel fénylettek és az ország jogainak megőrzését szolgáló jogtudomány ugyanott első rangra emelkedett,*²⁶ fényt derítve nem egyszer a megtámadott igazságra. S most mindez ugyanezen egyház ellenségeinek gonoszsága következtében szinte izzé-porrá égett és helyreállítását munkálni egész lélekkel igyekeztvén, hogy ez a főiskola, amely eddig virágzott (ut ibidem studium, quod hactenus floruerat) helyreállíttassék, jogai visszaállíttassanak, a foki vámnak azt a részét, amely eddig a somogyi ispánnak járt,

²³ Ld. GUTHEIL i. m. 466.

²⁴ Ld. A veszprémi káptalani levéltár, hiteles helyi iratok. Testamenta ecclesiastica, Vö. Veszprémi káptalani magánlevéltár 1412., LUKCSICS PÉTER: *A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában.* Budapest, 1933. 44. stb.

²⁵ Ld. a Hiteles helyek gyakorlatában.

²⁶ Kiem. tőlem.

kegyünk teljességéből ugyanazon veszprémi egyháznak örök és sérthetetlen joggal adjuk pusztulásának és rombadőltenek helyrehozására. *Aminek emlékezetéül és örök erősségül adjuk kettős pecsétünkkel megerősített jelen levelünket.*”

Kelt királyi udvarunk alkancellárjának, a mi kedvelt és hűséges hívünknek, tisztelendő Benedek mesternek, az esztergomi egyház választott püspökének, budai prépostnak kezei által az Úr 1276-ik évében, november hónap 18-án, az adószedés negyedik, uralkodásunknak pedig ötödik esztendejében.²⁷

A tragikus kimenetelű támadást, a 36 tagú káptalant, a 15 tagú utriusque iuris doktor javait és a főtanoda felhalmozott kánonjogi, illetve római jogi könyveit ért károkat Széchy Pál prépost regisztere tárta az uralkodó elé, amely önmagában is meggyőző bizonyíték egy virágzó kora-középkori studium generale jelenlétére.²⁸ Akkor kelt ez a királyi adománylevél, amikor ugyanezen év tavaszán Csák Péter hadai feldúlták Veszprém városát, a királynék oppidumát és elpusztították az eladdig már országosan elhíresült egyházi alapítású főiskolát. A város, amely a hazájában üldözött lengyel királyi herceg befogadásának emlékét nevében is őrzi mindmáig, a szentszék és a magyar törvényesen megválasztott uralkodó (IV. László) támogatását is megnyerve, haladékat kapott a hazai jogi tudományosság ősforrásainak a helyreállítására. Ezt célozta az idézett királyi adomány, „a foki vám egy részének átadása, hogy ezen virágzó jogi főiskola helyreállíttassék.” A város monográfusa, Cholnoky Jenő teszi érthetővé számunkra, hogy ez a nemes cél csak nagy áldozatok árán és a XIV. századra is átnyúlóan volt remélhető.²⁹ A könyvmásoló „tobakok és pergament készítő polgárok csak nagy áldozatok árán tudták helyreállítani a szükséges eszközöket és a hozzáértő iparos polgárok száma is nyilván megfogyatkozott. A veszprémi káptalani levéltár oklevelei azonban egészen az Árpád-házi királyok korszakának végéig még számos esetben jelzik a „szabad művészetekkel” egyenrangú jogi studium jelenlétét a veszprémi studium generale falai között. Igenis van tehát jogalapja, hogy a keresztény egyházszervezet kiépülését követően, már a korai reneszánsz hatását is magában hordozva a magyar jogi kultúra ősforrásai megjelenhettek és az itt végzett klerikusok jobbára már a joggyakorlat világi fórumain (a kancelláriákban, a hiteles helyeken), illetve az ítélkező bírósági fórumokon teljesítettek szolgálatot. Ez a szolgálat még jó ideig kettős (egyházi és világi), miként hogy a jogban járatos egyháziak eleve nem csak az írástudók körét szélesítették, hanem az állami (hivatali) szolgálat reputációját is növelték.

²⁷ Ld. Veszprémi káptalani magánlevéltár 1276., Vö. GUTHEIL i. m. 462.

²⁸ Miként ezt a LÁNYI – KNAUZ i. m. (1896), 540., ÁBEL i. m. (1881), VASS JÓZSEF: *Hazai és külföldi iskolázás az Árpád-korszak alatt*. Pest, 1862. 47–48.

²⁹ CHOLNOKY JENŐ: *Veszprém*. 1938. 11.